

RECERCA

75

«INCERTA GLÒRIA» DE JOAN SALES. UNA APROXIMACIÓ PERSONAL

Fra Eduard Rey

«INCERTA GLÒRIA» DE JOAN SALES. UNA APROXIMACIÓ PERSONAL

FRA EDUARD REY

Joan Sales va néixer el 1912 i morí el 1983. Abans de la Guerra Civil treballa per al Govern de la Generalitat republicana, a l'oficina del català. En començar el conflicte, s'apunta a l'Escola de la Guerra i es fa militar de carrera. Acabada la formació, l'envien a una columna anarquista. Acabada la guerra s'exilia. Torna de l'exili l'any 1948 però ja durant l'exili, juntament amb altres, posa en marxa uns quaderns de l'exili. He llegit que Joan Sales era un soldat al servei permanent de Catalunya. M'ha agradat aquesta descripció perquè ell diu que un llibre és una arma. Es dedicarà a l'edició de llibres en català com un acte de resistència i la seva voluntat, que surt molt a les cartes que intercanvia amb Mercè Rodoreda, és poder publicar novel·la en català, que al mateix temps s'adreça al gran públic i tingui valor literari. Aquesta serà la seva lluita des de que funda Club Editor fins al final del franquisme. I la seva gran descoberta, en aquest camp, serà Mercè Rodoreda. De fet, el títol del primer gran èxit de Rodoreda, «La Plaça del Diamant», neix del diàleg entre autora i editor, perquè ella inicialment li volia posar «Colometa».

Sales no és pròpiament un convers al cristianisme. En una entrevista que li van fer poc abans de morir, la seva dona intervé i diu: «Jo sí que sóc una conversa al cristianisme, però el meu marit hi va tornar». Ella era filla d'una família lliurepensadora i no havia rebut cap formació religiosa. Però Sales és algú que ha sortit del cristianisme i després hi ha tornat. Ha estat comunista i ha estat en cercles on es trobava amb l'Andreu Nin i amb el trotskisme. Ja abans de la guerra se n'havia apartat, desenganyat i, d'alguna manera, serà la Guerra la que, tant a ell com a la seva dona, els portarà cap a l'Església. La dona diu que va rebre una educació francesa on tot el que deien sobre la religió era mentida, i que es va convèncer del catolicisme en adonar-se que entre tots els partits polítics de la república, els únics que no s'havien tacat de sang durant la guerra havien estat els d'Unió Democràtica.

Les «Cartes a Màrius Torres», precedent d'«Incerta glòria»

Jo vaig llegir les «Cartes a Màrius Torres» abans que «Incerta Glòria». Crec que s'hi troben moltes de les claus per entendre la novel·la. Al començament la correspondència és entre Sales i Mercè Figueras, que està ingressada amb Màrius Torres en un sanatori de tuberculosos. Comencen parlant de literatura i del català un temps abans de la guerra. Després les cartes reflecteixen tota l'experiència de l'Escola de Guerra, de la columna anarquista amb la immensa decepció que li comporta, del seu pas a una secció regular de l'exèrcit i finalment dels primers temps de l'exili. Moltes de les coses que surten a les cartes després surten d'una manera o altra a «Incerta Glòria». Quan ell torna de l'exili, l'any 1948, li fan arribar aquestes cartes, i sembla que és en rellegir-les que es posa en marxa l'intent de digerir tot el que havia viscut i convertir-ho en una novel·la.

Quan ell publica les «Cartes a Màrius Torres» fa també tot un treball d'edició. Mercè Rodoreda, intuïtiva, li diu: «Aquestes cartes falses que has publicat...» En l'última edició, s'inclouen algunes cartes originals que s'han trobat, i certament hi ha plantejaments que canvien molt. N'hi ha alguna, del propi juliol de 1936, que a mi m'ha posat els pèls una mica de punta, perquè es dedica a explicar tot d'històries de capellans que s'haurien salvat per la bondat dels anarquistes, dels quals fa grans elogis. Com que jo he treballat una mica el tema, sé perfectament que just en el moment en què ell estava escrivint això, frares i capellans estaven tots amagats i els anarquistes caçant-los en registres casa per casa. Possiblement ell mateix se'n devia esgarrifar, en rellegir-ho, i va introduir canvis més adients tant a la veritat històrica com a la sensibilitat del propi Sales després de l'exili. Sales publica les cartes l'any 1976, quan Franco ja ha mort i comença a ser evident una mitificació del bàndol republicà amb la que Sales no pot combregar.

Jo crec que Sales torna a actuar aquí com a resistent, aquesta vegada enfront dels qui es comencen a configurar com els nous vencedors. La seva visió és que hi va haver molta gent en el bàndol republicà, especialment els anarquistes, que van fer tots els possibles per perdre la guerra. I ell això no ho perdona. En una carta a Mercè Rodoreda de finals de la dècada dels setanta, li diu: «Ara donaran una pensió a tots els ex-consellers de la República, fins i tot els de la FAI. Així els paguen haver destruït el país i haver fet tots els possibles per perdre la Guerra, mentre que és impossible trobar una pensió per a tu que tant has fet per la literatura catalana».

Des de l'amor a Catalunya, que és la gran passió de Sales, hi ha una voluntat decidida de desmitificar una gent, els revolucionaris del 36, que ell considera que van fer tots els possibles per perdre. La seva teoria, de fet, serà que els de l'altre bàndol tenien gent infiltrada alimentant la revolució precisament per minar la república.

L'any 1948 ell recupera les cartes que havia escrit a Mercè Figueras i Màrius Torres. Hi fa unes anotacions, aprofitant que els records encara són frescos. Cito només un petit tros abans de passar a «Incerta Glòria», que és el nostre tema. Quan ell s'incorpora a la Columna anarquista, es troba amb diverses sorpreses. D'entrada, que els militars de carrera com ell són simplement els «compañeros técnicos», sense cap autoritat, ja que les decisions es prenen en assemblea. També que els anarquistes, molts d'ells de pobles de Catalunya, no volien parlar català a la columna perquè la llengua internacional i mundial és el castellà. En aquest ambient descriu l'escena següent:

«Perquè els milicians votessin per majoria, segons el seu costum, la reorganització de la Columna amb companyies i seccions, en Ricardo Sanz convocà una assemblea general. Els explicà que es tractava d'una qüestió tècnica, ja que estava científicament demostrat que els armaments rendeixen més si se'ls utilitza d'una manera adequada que no pas capritxosament. El discurs, en castellà com sempre, era hàbil i assenyat. L'home semblava una curiosa barreja de sentit comú i de fanatisme sectari, i no era pas impossible d'entendre-s'hi quan s'esforçava per no desbarrar. Però com que els milicians hi feien un posat més i més adust ja que no se'ls escapava que aquell torrent de paraules era per dur-los cap a aquella militarització que tant aversió els inspirava, es cregué en el cas de desplegar una segona part de manera de cloenda, que als desventurats dels «tècnics» [és a dir, el propi Sales i els altres militars de graduació] ens va deixar glaçats d'estupor. Digué que després d'aquella guerra contra els feixistes, en farien una altra contra els republicans, socialistes i comunistes. I un cop liquidats tots els enemics de la FAI i implantada per fi l'anarquia, «habrá llegado el momento, como ya no los necesitaremos, de liquidar también a los compañeros técnicos». Tan lluminosa idea arrencà una ovació clamorosa. Després vingué al racó on ens estàvem, callats i sense aplaudir, «los compañeros técnicos», per dir-nos somrient que no ens ho havíem de prendre pas al peu de la lletra, ja que eren coses d'aquestes que s'han de dir per tenir contents als elements de la base».

Claus de lectura a la «Confessió de l'autor»

«Incerta Glòria» en certa manera és l'experiència de la guerra reflectida en les cartes païda i convertida en una novel·la. La novel·la comença amb una confessió de l'autor, escrita l'any 1956. Diu: «The uncertain glory of an april day...» Tot devot de Shakespeare coneix aquestes paraules, i si jo hagués de resumir la meua novel·la en una sola ratlla, no ho faria pas d'altra manera». I quin és aquest dia d'abril de glòria incerta? Es deixa endevinar que és el 14 d'abril de 1931, quan es va proclamar la República a Madrid i l'Estat Català a Barcelona. En l'entrevista que ja he citat, Sales dirà que «és el dia més feliç de la meua vida, però no obstant va ser un dia d'incerta glòria, la incerta glòria d'un dia d'abril». La incerta glòria d'aquell dia que no va aconseguir materialitzar el que pretenia és el rerefons de tota la novel·la.

Però llavors entra en altres temes, ja que «Incerta glòria» té molts elements a dins. Sales és algú amb una personalitat molt rica, que aboca a la novel·la tot el que ha viscut, tot el que li bull per dintre i tot el que ha vist bullir per dintre a altres. Segueix en la introducció: «Hi ha un moment de la vida que sembla com si ens despertéssim d'un somni. Hem deixat de ser joves. Bé es veia que no ho podíem ser eternament; ¿i què era, ser joves? Ma jeunesse ne fut qu'un ténébreux orage [la meva joventut no va ser més que una tempesta tenebrosa], diu Baudelaire. Potser tota joventut ho ha estat, ho és, ho serà. Una tempesta tenebrosa travessada de llampecs de glòria. (...) Un fosc afany ens mou durant aquells anys turmentats i difícils; busquem, conscientment o no, una glòria que no sabríem definir. La busquem en moltes coses, però sobretot en l'amor – i en la guerra, si la guerra se'ns entravessa. Tal va ser el cas de la meva generació».

La recerca del moment de glòria

Els personatges de la novel·la van buscant el seu moment de glòria, cadascun a la seva manera. El llibre té tres o quatre parts, segons com es miri, perquè l'última part, «El vent de la nit», ara es publica com una novel·la separada, però ell en vida la va posar sempre com una quarta part. És cert, però, que «El vent de la nit» té títol propi, un to diferent de les tres parts precedents i situa l'acció trenta anys després.

La primera part són cartes del Lluís, un soldat que està al front d'Aragó després d'aconseguir que el treguin de l'olla de grills d'una columna anarquista. Ell escriu les cartes per desfogar-se, adreçades al seu germà Ramon, religiós de Sant Joan de Déu, tot i que sense cap possibilitat de poder-les-hi enviar. En alguns aspectes (en altres possiblement no), en Lluís és l'*alter ego* del propi Sales, perquè ha estat comunista i està ajuntat amb la filla d'uns anarquistes lliurepensadors no batejada, amb la qual té un fill (Joan Sales tenia una filla). La segona part són cartes que la companya del Lluís, la Trini, escriu a l'amic del Lluís, en Soleràs, que també està al front. Està situada a Barcelona, en tot l'ambient de la rereguarda republicana. La tercera part són records d'en Cruells, un seminarista que s'ha fet voluntari i està en el mateix batalló que el Lluís. A «El vent de la nit» torna a ser en Cruells qui parla, ja sacerdot, trenta anys després.

Cada personatge anirà buscant el seu moment de glòria. En Lluís té la seva dona mig oblidada a Barcelona, i quedarà seduït per una dona, la carlana, bastant més

gran que ell. El carlà és l'amo del castell d'un poble del front d'Aragó, i ella era la seva amistançada, amb la qual va tenir dos fills no reconeguts. És una manipuladora excepcional, que jugarà amb la seducció, sense entregar-se mai a ell, per aconseguir les seves pròpies finalitats. El Lluís insistirà en buscar amb ella el seu moment de glòria, fent analogia fins i tot amb el mascle de l'aranya o de la *mantis religiosa*, que després del seu moment de glòria és devorat, significat que no li fa res arriscar-se per tenir aquest moment amb ella. Amb aquests i altres exemples, ell intenta fer-la cedir, però ella és una dona eminentment pràctica, que no té cap interès en tot això. En Lluís busca el seu moment de glòria intentant seduir la carlana i no ho aconseguirà mai.

La Trini, la seva dona, ha tingut ja el seu moment de glòria, el primer petó amb en Lluís, que l'ha marcada per tota la vida. Ell és un faldiller, i un home que pot estar-se temps sense dirigir-li la paraula, però ella diu que és capaç de perdonar-li tot pel record d'aquell moment de glòria. Tot i això, al final de les cartes, quan ella sap a través de l'amic Soleràs tot l'embolic d'en Lluís amb la carlana, arribarà al límit de la seva capacitat de perdonar.

En Soleràs és un personatge molt curiós. En Lluís arriba al nou batalló amb la il·lusió de trobar-se amb ell, que és el seu millor amic. És un personatge absolutament estripat, estrany, discordat, que parla gairebé sense aturador. En Soleràs té una consciència molt clara que el moment de glòria no té consistència. Però malgrat tot el vol buscar. En un moment donat, es posa a la metralladora i salva ell tot sol una posició que estaven a punt de perdre. Però després d'aquest moment de glòria i d'haver-se guanyat l'admiració de tot el batalló, a la següent batalla desapareix i se'l troben llegint una novel·la pornogràfica al fons d'una cova. «I com l'afuselles –diu el capità– si el dia abans el volies ascendir?» Per a en Soleràs, el moment de glòria no es repeteix. Quan ha passat, ja ha donat de si tot el que podia donar.

En Soleràs està enamorat de la Trini, i intentarà seduir-la, però quan ella ja sembla que cedeix, després de saber (en una versió més gloriosa que la real) tot l'embolic del Lluís amb la carlana, ell s'escapa i canvia de bàndol. Arriba a dir que ha vist en el cel unes lletres que diuen: «No posseiràs la dona del proïsme». S'escapa del moment de glòria. En Soleràs no es vol casar. Vol el moment de glòria, tot i saber que és un instant inconsistent. Però quan veu el que ha de venir després, fuig.

El moment de glòria del Cruells, el seminarista, és un moment una mica més recargolat. En Soleràs, abans de canviar-se de bàndol, ha entregat les cartes de la Trini al Lluís. Tafanejant, en Cruells les llegeix, i es decideix a reconciliar la parella com a bon aspirant de capellà. Aquest és el moment de glòria a què ell aspira, i que li sortirà malament, enamorant-se de la Trini i enfrontant-se a un moment de glòria molt més mundà que se li escaparà. Cadascú busca el seu moment de glòria, però aquests moments de glòria fugen de les mans, no són consistents i moltes vegades ni tan sols són possibles.

Vencedors i vençuts, «vius» i «primos», rereguarda i front

Una constant de la novel·la, *in crescendo* a mesura que avança, és la divisió entre vencedors i vençuts, o entre «els vius i els primos», o entre la rereguarda i el front. Començant per aquest últim contrast, el front, per a Joan Sales, és el lloc de la noblesa. També és el lloc de moltes astracanades, ja que en el temps que el front està mort i no hi ha acció bèl·lica molts personatges faran el beneit de qualsevol manera. Però els

personatges del front sempre són retratats amb tendresa. En Joan Sales em sembla que ja ho diu a les cartes i repeteix a la novel·la: «És que a la guerra, al final, s'haurien hagut d'ajuntar els dos fronts contra les dues rereguardes». Els del front són nobles, molts d'ells gairebé no saben ni per què hi són. La dona que té a casa acollit en Lluís té el seu nét al front, però en el bàndol contrari. Ella no entén de bàndols, però. Cuida els soldats republicans perquè pensa que aleshores algú cuidarà del seu nét allà on estigui. «Porque tos sois lo mesmo», dirà, en el xampurrejat que parlen aquests aragonesos del llibre.

Per contra, la rereguarda és per a Joan Sales el lloc del cinisme, el lloc de l'èxit dels cíncics, els «vius», els que no es mullen però donen ordres als altres. També hi ha, evidentment, la rereguarda dels qui pateixen, la Barcelona de 1937 descrita a les cartes de la Trini amb una gran riquesa de matisos. Però el lloc dels autèntics «dolents», si se'n pot dir així, no és el bàndol contrari, sinó aquesta rereguarda dels qui sempre cauen drets, que Sales mira amb autèntica repugnància.

Entre els «vius» hi ha personatges com la pròpia carlana, que juga al joc de la seducció sabent des del principi que no s'entregarà. A ella només li interessa una cosa, i ho va repetint tota l'estona: legitimar la situació dels seus fills i el seu dret a les terres del pare. Ella no estava casada amb el carlà. Oficialment només era la seva minyona. Els seus fills no han estat reconeguts. Això s'ha d'arreglar. Els fills i les terres, aquest és tot el seu interès. Els «vius» són gent d'un pragmatisme terrible, tot i que la carlana també té una relació en certa manera d'amor amb aquestes terres del castell.

Pitjor que la carlana, menys ric de matisos, és el germà de la Trini, en Llibert, l'autor de tots els cartells de propaganda de guerra que empaperen Barcelona. Al final sabrem que ja durant la guerra, i mentre és el «camarada» Llibert, està treballant per a l'altre bàndol, i serà l'autor igualment dels cartells que donen la benvinguda a les seves tropes quan entren a la ciutat. Són personatges que sempre es surten amb la seva, que utilitzen els altres, sense poesia, terriblement pragmàtics, que suren en tota ocasió. Aquest és el personatge que Sales mira amb més distància, fins amb un cert menyspreu.

A la rereguarda que la Trini retrata a les seves cartes també apareixen alguns personatges descrits amb molta tendresa, especialment l'oncle del Lluís i el pare de la Trini. El tiet Eusebi és un fabricant de fideus, i té clar que el Lluís, quan se li passin totes les dèries comunistes, acabarà sent un excel·lent fabricant de fideus. És un empresari catòlic, i va a amagar-se a casa de la Trini perquè ella és coneguda com a anarquista i ofereix, per tant, un refugi segur. Els del comitè que han col·lectivitzat la fàbrica i l'han amenaçat de mort, després el busquen perquè no saben com pagar les nòmines... Però ell queda allà amagat a la casa, i té unes converses molt boniques amb la Trini, que anirà descobrint la humanitat d'aquest home que ha dedicat la seva vida al negoci dels fideus en el fons amb una gran humilitat. «Jo no sóc de pasta de màrtir, de pasta de sopa i gràcies», diu.

I el vell Milmany, el pare de la Trini i del Llibert, és un anarquista de soca-rel que publica un diari. Quan hi investiga els excessos dels revolucionaris, també ell serà amenaçat pels seus propis correligionaris i anirà a amagar-se a casa de la filla. El vell Milmany també és un personatge molt bonic, molt net. És una persona plenament idealista que creu en un anarquisme que creixerà a base d'educar el poble, no pel vessament de sang. Creu en l'educació del poble, perquè només un poble amb formació podrà fer unes cooperatives ben fetes i tirar endavant. Al final la Trini li acaba parlant del tiet Eusebi, el burgès fabricant de fideus que ha passat primer per casa d'ella abans de fugir del país, i el vell Milmany li agafa simpatia. Al final diu: «Potser les idees no valen una punyetera merda i la gent ens hauríem d'entendre pels sentiments». A «El vent de la nit» sabrem que el vell Milmany serà assassinat pels altres quan arriben a Barcelona.

Reproduïxo ara un tros d'*El vent de la nit*. Parla Mossèn Cruells, que ja fa anys que és capellà. Ho ha passat malament. Haver anat al front com a voluntari de la república quan era seminarista li ha guanyat una fama de «capellà roig» que no l'ha ajudat gaire. El bisbe Modrego, que no és citat mai pel nom però està molt clarament retratat, li ha prohibit fins i tot dir missa i portar sotana durant un temps, i després l'han fet anar a Les Antilles de missioner. Està neurastènic, és a dir, mig boig. És la figura d'una Església doblement vençuda, perseguida a mort pels uns i silenciada després pels altres. En un moment donat diu: «Vull ser dels teus, Senyor, un primo, un de tants entre els milions que són, han estat i seran, perquè els vius són de l'altre [és a dir, el dimoni] i l'altre em fa horror. Cal escollir, no hi ha una altra tria, o tu o el no-res. Els vius escullen el no-res i jo també l'havia volgut escollir, jo l'havia xuclat com una burilla amarga recollida enmig del carrer. Però vull ser dels

teus, com el doctor Gallifa [un jesuïta], ell que encorbava l'esquena sota el fardell de l'atrocitat, anònim entre els anònims, perdut entre els perduts. Senyor, vull ser un vençut i un fracassat perquè els vius em fan horror». Hi ha una opció pels vençuts, pels «primos», pels del front, davant dels vius, dels vencedors, dels de la rereguarda.

Un últim viu que surt només a l'última part, a «El vent de la nit». Evidentment, el Lluís arriba a ser un gran fabricant de fideus, des de l'exili, amb una sucursal a Chicago i nacionalitat nord-americana. I d'aquest Lluís, que torna a venir a Barcelona, en Cruells diu: «L'estimo pel Lluís que vaig conèixer al front, però aquest que vol amagar la seva condició de vençut repartint dòlars, amb aquest no m'hi puc avenir».

La creu o l'absurd

Llavors entrem a l'últim nivell que em sembla que hi ha a la novel·la. A la «confessió» Sales diu: «La set de glòria es fa, en certs moments de la vida, dolorosament aguda; tant més aguda és la set com més incerta és la glòria de què estem assedegats; vull dir, més enigmàtica». Aquesta glòria que s'escapa amb tanta facilitat però que un no pot deixar de buscar és enigmàtica, i al final ens situa davant de l'absurd. Jo diria que hi ha en la novel·la una veta existencialista forta. Si l'únic que hi ha és això, Sartre té raó quan diu que som una passió inútil. Però llavors és quan apareix la fe cristiana, normalment per boca d'aquest personatge tan estripat que és el Soleràs, un home amb una mena d'intuïció mística.

«Venim de l'obscè i anem al macabre», va repetint en Soleràs. Explica una anècdota de quan ell tenia dotze anys i en una cala amagada va veure al mateix temps un ruc mort, podrit, ple de rates per dintre, i una parella d'una alemanya i un català fent l'amor. Veu les dues coses i vomita. «Perquè l'amor és gloriós pel qui ho fa i és obscè pel qui ho veu». I en aquest pas entre l'obscè i el macabre, anem buscant una glòria que se'ns escapa. O hi ha alguna cosa més, o tot plegat és absurd. I d'aquí l'altre lema d'en Soleràs: «La creu o l'absurd».

En Soleràs ha parlat d'aquest lema a la Trini, i ella el meditarà molt. Durant molt de temps només veurà l'absurd, de manera que quan té el fill se'l mira i diu: «¿I amb quin dret li he transmès jo a aquest nen una vida que només va a la mort?»

L'altra meitat de l'alternativa se li il·luminarà quan va amb en Lluís a conèixer el seu germà, en Ramon, que és germà de sant Joan de Déu i que està «amb quatre idiotes, netejant-los les babes com si fos la cosa més natural del món. (...) I durant uns quants dies només somiava idiotes, però llavors vaig entendre 'la creu o l'absurd' i que cal agafar la creu, perquè, si no, l'altra opció és l'absurd».

La part religiosa d'*Incerta glòria* és profunda. Sales és un home profundament cristià. La Trini al final decideix batejar-se, i ho decideix assistint a la missa clandestina d'un vell jesuïta amagat a les golfes d'una casa del carrer de l'Arc del Teatre. El vell jesuïta es veu com acabat, com vençut. Es posa una estola sobre el vestit de seglar que porta i els diu: «No predicaré perquè he predicat tota la vida i ara que sóc vell m'he adonat que sóc una llauna». Veure aquesta missa, a ella la converteix. I acaba batejant-se en una casa del carrer de sant Just que resulta que és un palau d'una família noble. Allà es troba amb tot un ambient de gent de l'altre bàndol que consideren que ella es ve a batejar perquè renega del bàndol republicà. La Trini es troba que el

bateig la deixa totalment freda, fins i tot s'hi troba malament. A més, el capellà no fa més que mirar el rellotge i dir que té pressa. La descripció d'aquest bateig, en una carta de la Trini a en Soleràs, és per a mi un dels millors moments del llibre. Transcriu.

«Bé, ara que ja hi som tots...», digué el capellà alçant la veu; i a l'acte les senyores van deixar de parlar. Ja s'havia revestit d'una alba que la de la casa havia tret d'un dels canteranos i va començar la cerimònia. L'única gràcia de tot plegat és que fos clandestí. El capellà anava explicant el sentit del que anava fent i com més ho explicava menys sentit jo hi veia. Potser seria millor que no expliquessin res, que es limitessin a dir les paraules justes; que com més n'hi afegeixen, més ho esguerren. Encara bo que el Ramonet s'hi divertia; el que és jo... ¡que llarg i pesat se'm va fer! El capellà tenia una fesomia enèrgica, resoluta, i era precisament això el que em sobrava: tanta energia, tanta resolució... ¡tanta convicció! Parlava amb un aplom que m'irritava; ¿com es poden veure tan clares unes coses tan fosques? ¿Com se'n pot estar tan segur, tan convençut? L'altre, en canvi, el vell, el jesuïta, el de les golfes de l'Arc del Teatre, ¡se li veia tant que no estava segur de res! La seva mirada d'apòstol decrepit i apallissat tenia tan poca convicció i en canvi tanta fe...» Per a mi, aquesta última frase seria per reflexionar-hi seriosament: tan poca convicció i tanta fe.

Qui l'ha portada, tant a la missa del vell jesuïta com al bateig, és la vídua d'un anarquista, que fa feines en aquesta casa de grans senyors. La Trini l'observa. «L'havien feta seure en una de les cadires del rotllo, entre elles, i se li dirigien de tant en tant amb marcada condescendència; se la veia tota feliç de trobar-se allí entre aquelles senyorasses, i no semblava copsar gens ni mica la intenció del que s'hi deia. 'És la seva dona de fer feines –vaig pensar–, molt feliç perquè, una vegada a la vida, l'han deixat seure entre elles. De sobte, vaig comprendre (ella, veient que jo la mirava, em mirava també tot somrient i amb els ulls entelats), que allò que la feia tan feliç i la situava tan lluny, tan per damunt de la nostra conversa era que el Ramonet i jo ens haguéssim batejat; ¡de sobte vaig comprendre que valia molt més ella que totes nosaltres juntes!»

El vent de la nit com a exabrupte

M'aturo un moment ara en *El vent de la nit*, publicat a vegades com la quarta part de la novel·la i a vegades com un relat a part. És diferent d'*Incerta Glòria*, és molt més dur. Aquí el diàleg és sobretot entre mossèn Cruells, que està mig sonat, i en Lamonedà, un falangista de primera hora decebut pel franquisme. En Lamonedà és algú que pretén ser un dels «vius», però no en té la fusta. Es fa vell pensant que és jove i buscant sempre aquell moment de glòria. En Cruells sent autèntic fàstic per aquest personatge que no sols és terriblement egoista, sinó que se'n vanta. Però no se'l pot treure de sobre. En el personatge d'en Lamonedà, Joan Sales materialitza la seva teoria que la revolta dels anarquistes va ser provocada per agents dobles que volien la victòria dels sollevats.

També en Cruells, amb el seu punt de bogeria, és la imatge d'una Església doblement apallissada, primer per la revolució anarquista, i després per uns bisbes enviats des de fora precisament per l'odi que tenien a Catalunya, com diu Sales. No obstant, en Sales retrata el bisbe amb un punt de tendresa. «El nostre bisbe, tan bo, però tan curt!», s'exclama en Cruells. Un bisbe que, quan arriba a Barcelona, troba uns nens parlant en català i es sorprèn: «¿Tan pequeños y hablan catalán?» En Cruells el descriu dient: «Jo pensava que era un llop i era una mula». Al final de la novel·la és el propi bisbe, ja retirat i malalt, el qui suggereix el lema «Volem bisbes catalans» i es lamenta perquè «no nos entienden». «Ja s'havia oblidat que ell havia vingut perquè ens odiava i s'havia identificat amb nosaltres».

Sales el presenta com un home curt, enze, però bo. En Cruells, arribant un dia a la cúria, sent dos capellans joves que comenten: «Ara ve aquell mossèn Cruells. Ui, aquell està sonat. Tots aquells vicaris de poble ho estan, de sonats». Sentint això, en Cruells pensa: «Sempre els de la rereguarda fotent-se dels del front. No obstant, el nostre bisbe, ell era de trinxera com nosaltres». Aquest bisbe en un moment donat ha prohibit a en Cruells de dir missa i l'ha abocat a la desesperació, però després el fa baixar cada setmana del poble on està de vicari perquè el vol veure i li vol fer de pare. En Cruells diu de si mateix: «Jo era un mal fill, perquè era un fill que veu tota la feblesa del pare i s'hi delecta». Si hom coneix una mica la història de la postguerra, és evident que s'està parlant del bisbe Modrego. Sales el presenta com algú que va ser enviat a Catalunya precisament perquè no l'estimava, però que en el fons és un home bo que s'acaba estimant el lloc on l'han enviat.

Quan acabes de llegir *El vent de la nit*, tens la sensació que és un llarg exabrupte. Cap al final de la novel·la hi ha un assassinat, i al darrere d'aquest assassinat hi veig en Joan Sales descarregant tota la seva ràbia contra els uns i contra els altres. Curiosament els colors de la FAI eren els mateixos que els de la Falange, el roig i el negre. Per això Sales parla de «la mentida del roig i el negre», posant-los en el mateix sac. Aquest llibre al final és com una mena de descàrrega de ràbia d'aquests doblement vençuts. Sales no veu amb molta simpatia una oposició al règim de Franco que en general respira marxisme. Per això en Cruells adverteix els seminaristes: «No deixeu que us moguin si no teniu molt clar qui us està movent».

A l'últim fragment, Sales li posa una data simbòlica: 26 de gener de 1969, el dia que fa trenta anys de l'entrada de les tropes de Franco a Barcelona. I hi ha un punt d'optimisme, una esperança en el renaixement de la pàtria. Però en Cruells no s'hi engresca excessivament. «A mi ja m'agafa tard. Jo ja sóc dels vençuts i seré sempre dels vençuts, com tu, Senyor, que vas ser dels vençuts». Torno, però, a la «confessió» del començament d'*Incerta glòria*. Al final, només per la creu el pecador, el qui s'ha deixat endur per la passió en recerca d'una glòria que se li escapa, pot arribar-hi. Sales fa referència a sant Dimas i a santa Maria Magdalena, els pecadors perdonats, als quals es tenia devoció en un temps en què «no corria tanta pedanteria com ara i la gent no tractava de dissimular amb tesis, missatges ni teories abstractes el fons apassionat que tots portem a dintre. Som pecadors amb una gran set de glòria. I és que la glòria és el nostre fi».

Una paraula sobre la pel·lícula

Voldria ara dir una paraula sobre la pel·lícula *Incerta Glòria*. Personalment penso que no val res, i que ha estat feta per persones que no han entès el llibre, possiblement perquè a nivell vital i existencial no tenen les claus per entendre'l. Tota la trama del llibre acaba reduint-se en la pel·lícula a uns quants soldats que van «calents» i poca cosa més. El que en el llibre és subtil, a la pel·lícula és barroer.

Un exemple és el personatge de la carlana. En el llibre en Soleràs dona a entendre que ha estat darrere de la mort del seu pare, un home conegut amb el sobrenom del Cagorcio, i també del carlà, el pare dels seus fills. A ella el que li interessa són els fills i les terres, i està disposada al que calgui per assolir l'objectiu. Això que en el llibre són insinuacions, a la pel·lícula es converteix en la carlana matant el seu pare i calant foc al cos. La carlana del llibre mai no hauria fet això personalment, sinó a través de la manipulació d'altres persones. Ella juga amb el

misteri de què sap envoltar-se, i és a través del misteri que sedueix i manipula. Ella sempre aconsegueix que altres li facin la feina bruta. Aquesta part del personatge als barroers de la pel·lícula se'ls ha escapat totalment.

L'amor com a recerca del moment de glòria també queda desdibuixat. A la pel·lícula hi ha una escena del Lluís masturbant-se mentre veu de lluny el llum de l'habitació de la carlana en el castell. I així el que en el llibre era tota una passió moguda en el fons per la set de glòria, a la pel·lícula s'ha convertit en un simple desfogar l'instint. I, evidentment, el que es perd totalment en la pel·lícula és tot aquest diàleg de vencedors i vençuts i el rerefons cristià. Possiblement són coses difícils de portar a la pantalla, però a més em sembla que són coses que no caben en el marc mental dels qui han fet l'adaptació.

Sales traduint Dostoievski i Kazantzakis: buscant el que ell no es veia capaç de produir?

Vull dir també una paraula sobre els llibres que Joan Sales va traduir. Són versions on també aboca tot el seu català, tot el seu treball de la llengua, i que tenen en aquest sentit valor literari gairebé com un text propi. Em fixaré en dos llibres: *El Crist de nou Crucificat*, de Nikos Kazantzakis, i *Els Germans Karamàzov*, de Dostoievski. Sales no sabia grec ni rus. Fa les seves versions a partir de traduccions castelleses, angleses, franceses i italianes, consultant en casos de dubte coneixedors de les llengües originals. Ara s'han reeditat aquestes versions, mirant de conservar el text de Sales, però amb una revisió global a partir dels originals.

Crec que Sales no va triar aquests dos llibres perquè sí. D'alguna manera, complementen *Incerta glòria*. Els dos autors són cristians ortodoxos, malgrat que Kazantzakis amb el temps es separarà de l'Església. D'aquest món cristià oriental surten uns personatges que Sales sabrà traduir molt bé, però que ell potser no sabia crear. Perquè Joan Sales s'atura a la creu. Expressant la creu a fons, hi acaba intuïnt l'única resposta al desig de glòria. Però els seus personatges, especialment en Soleràs i en Cruells, queden penjats de la creu sobre l'absurd.

Però en aquests llibres que tradueix hi ha personatges com el pastor Manollós, d'*El Crist de nou Crucificat*, o l'Alioixa o l'Stárets Zossima, d'*Els Germans*

Karamàzov, que van com més enllà de la creu, són gairebé ressuscitats en vida. Potser Sales no pot crear un personatge així perquè el sentiment de doblement vençut, aquesta lluita per una Catalunya que ell veu que fins quan és lliure tampoc acaba de ser el que ell voldria, tot plegat fa uns personatges amb un fons més difícil d'il·luminar. S'agafa a la creu intuïnt-ne la glòria, i queda allà com penjat sobre l'absurd esperant del cel. Però no hi ha anticipació de la vida de la glòria, com penso que es troba en aquells personatges de Kazantzakis o de Dostoievski. Malgrat que Sales és un autor inequívocament cristià, tinc la sensació que ha d'anar a buscar a les traduccions aquests personatges, que podríem anomenar «els sants», que ell no sabia dibuixar a la seva novel·la.

Déu dels vençuts

Voldria acabar amb un poema. Joan Sales va escriure pocs poemes. Els va publicar en un llibre que es diu *Viatge d'un moribund*, que comença poc abans de la guerra i va seguint el seu recorregut fins al retorn de l'exili. L'última poesia, datada a Barcelona el 1951, és la dedicatòria, titulada *Als soldats morts per la pàtria*. A mi la prosa de Sales m'entra molt bé, però la seva poesia en general em sona a forçada. Però la quarta part d'aquesta poesia final m'agrada molt. Amb ella acabo.

Déu dels vençuts, dels sants, dels moribunds, dels pobres,
si no et segueixo a Tu, doncs, ¿a qui seguiré?
Als que han mort per la seva Pàtria terrena, sé
que les portes d'una altra Pàtria més seva els obres.

Com un raïm els teus botxins t'han espremut
i es juguen a la morra la túnica inconsútil.
Alquímia de la Creu, Tu, Vençut que has vençut,
de l'aigua del dolor fas un vi de salut.
¡No hi ha combat estèril ni sacrifici inútil!

Sempre t'he vist, al fons dels horitzons, més alt
que el tedèum dels Cèsars i l'encens dels Caifassos.
He errat, fugint de Tu, fins que els peus m'han fet mal;
¡tots els camins tenien el rastre dels teus passos!

